

WALDEMAR GRACZYKUniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego
ORCID: 0000-0002-8057-8368**JOLANTA M. MARSZALSKA**Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego
ORCID: 0000-0002-5112-5984

KLASZTOR KARMELITÓW BOSYCH W CZERNEJ W ŚWIETLE SPRAWY OBIEKTOWEJ „WSPÓLNOTA” (1954–1971)

Władze komunistyczne po II wojnie światowej stawiały sobie m.in. za cel rozpracowanie i kontrolowanie Kościoła katolickiego, szczególnie przy użyciu rozbudowywanej sieci agenturalnej, do której rekrutowano ludzi związanych z daną instytucją kościelną. Klasztor Karmelitów Bosych w Czernej powstał w pierwszej połowie XVII w. z fundacji Agnieszki z Tęczyńskich Firlejowej. Jako jedyny klasztor tego zakonu na ziemiach dawnej Rzeczypospolitej nie został skasowany przez władze zaborcze, na co zapewne wpłynęły jego funkcja – klasztoru eremu oraz położenie wśród lasów w dolinie Eliaszkówki, nieopodal Krakowa¹. Po 1945 r. rozpoczął się dla niego okres dużych zmian. Zaraz po wojnie zabrano mu folwarki, czyli dotychczasową podstawę utrzymania. Mimo to do klasztoru wciąż zgłaszali się, i to coraz liczniej – zwłaszcza w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych – młodzi mężczyźni pragnący realizować życiową drogę dzięki charyzmatowi karmelitańskiemu. Podejmowane inicjatywy duszpasterskie, krzewienie kultu Matki Bożej Szkaplerznej, a także o. Rafała od św. Józefa (Józef Kalinowski), zmarłego w 1907 r. w opinii świętości, pochowanego na klasztornym cmentarzu, beatyfikowanego i kanonizowanego przez papieża Jana Pawła II, skutkowały napływem coraz większych rzesz pielgrzymów. Nic więc dziwnego, że SB interesowała się tym klaszturem, czego dowodem są dwie sprawy obiektowe – „Wspólnota” i „Karmel”, dotyczące Polskiej Prowincji Karmelitów Bosych. Chciano poznać aktualną sytuację tego zakonu w Polsce, kierunki

¹ W. Graczyk, J.M. Marszalska, *Klasztor karmelitów bosych w Czernej od pierwszej połowy XVII do końca XIX wieku. Dzieje – kultura – ludzie*, Kraków 2014, s. 55–64.

jego aktywności, relacje z władzami kościelnymi, a także zadania, które wyznaczał on sobie na przyszłość. Sprawę obiektową „Wspólnota”² prowadzono w latach 1954–1971, „Karmel”³ zaś – 1959–1974. Do pozyskania danych SB wykorzystano siatkę agenturalną pozyskaną spośród członków wspólnoty zakonnej. Prowadzący agentów oficerowie bezpieczeństwa potrafili przy werbunku wykorzystać ich słabości, zawiedzione ambicje, chęć zrobienia kariery w strukturach zakonnych, zwykłe ludzkie animozje i niechęci, a także małość i niedoskonałości charakteru.

W niniejszym artykule autorzy ograniczą się do przedstawienia sprawy obiektowej „Wspólnota”. Zapisy w teczce pracy operacyjnej zaczynają się 4 października 1954 r., a kończą 29 kwietnia 1971 r. Na 397 kartach zawiera ona doniesienia agenturalne dotyczące sytuacji w zakonie karmelitów i poszczególnych klasztorach, stanu osobowego zakonników, rozmaite dokumenty klasztorne, zdjęcia, a nawet plany pomieszczeń klasztornych. SB interesowało wszystko, co odnosiło się do zakonu i poszczególnych klasztorów. Aby skutecznie zniszczyć przeciwnika, należało poznać jego wewnętrzne mechanizmy i umieścić w klasztorach tajnych współpracowników (agenturę).

W piśmie kpt. Jana Knapczyka, szefa Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Chrzanowie z 4 października 1954 r., skierowanym do naczelnika Wydziału XI Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Krakowie znajduje się opis klasztoru w Czernej – stanu budynków i składu personalnego konwentu. Na temat obiektów Jan Knapczyk napisał: „klasztor jako całość posiada 72 izby mieszkalne, która każda z nich jest wielkości ok. 12 mkw. Prócz wspomnianych pomieszczeń w klasztorze tym znajduje się jedna piekarnia o mechanicznym urządzeniu wielkości ok. 40 mkw., jedna kuchnia dostosowana na 150 osób wielkości ok. 40 mkw., jeden warsztat krawiecki wraz z wyposażeniem wielkości ok. 30 mkw. oraz znajdują się trzy mniejsze sale wykładowe dostosowane do prowadzenia nowicjatu. Natomiast w piętrowym budynku, który się mieści obok klasztoru, znajduje się jedna pralnia z technicznym wyposażeniem wielkości ok. 50 mkw., jedna suszarnia z technicznym wyposażeniem wielkości 100 mkw. oraz jeden magazyn gospodarczy. Prócz tego w budynku tym mieści się 5 pokoi mieszkalnych, w których zamieszkuje służba [składająca się] z osób cywilnych. O ile chodzi o wyposażenie techniczne klasztoru, to stwierdzić należy, że klasztor ten jest odpowiednio wyposażony technicznie, gdyż posiada kanalizację, wodociągi, kotłownię, która służy do centralnego ogrzewania, i jest zelektryfikowany; ogólny stan budynków tak zewnętrznie jak i wewnętrznie jest odpowiedni niewymagający żadnych remontów”⁴.

Pracowników UBP interesowały także sytuacja materialna klasztoru i jego stan personalny. Jan Knapczyk odnotował, że mieszkało w nim wówczas 27 zakonników, w tym

² Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Oddział w Krakowie (dalej: AIPN Kr), 08/167 DVD, t. 14, Teczka pracy operacyjnej sprawy obiektowej „Wspólnota” (1954–1971) – zaczęto ją prowadzić 4 X 1954 r., a zakończono 29 IV 1971 r. Zawiera 397 kart.

³ Zachowały się trzy teuczki pracy operacyjnej sprawy obiektowej „Karmel”: pierwsza obejmuje lata 1959–1969 (AIPN, 01283/1135 Jacket), druga – 1970–1971 (*ibidem*, 01283/1138 Jacket), trzecia – 1972–1974 (*ibidem*, 01283/1140 Jacket).

⁴ AIPN Kr, 08/167 DVD, t. 14, Sprawa obiektowa „Wspólnota” 1954–1971. Opis budynków i stanu personalnego klasztoru w Czernej w 1954 r., k. 385–387.

10 ojców, 8 braci zakonnych i 9 nowicjuszy. Do pomocy w pracach gospodarczych zatrudniano 5 osób świeckich: Feliksa Cioska (urodzony 14 maja 1907 r. – pracował jako robotnik w klasztorze), Helenę Herman (urodzona 17 maja 1869 r. – pochodziła z Warszawy i pozostawała na utrzymaniu klasztoru), Adama Bodzentę (urodzony 1 grudnia 1889 r. – stolarz klasztorny), Zofię Kot (urodzona 1 grudnia 1900 r. – zatrudnioną przy trzodzie chlewnej) i Stanisława Kosowskiego (urodzony 23 grudnia 1923 r. – pracował jako pomoc klasztorna)⁵. Szef PUBP w Chrzanowie ubolewał nad tym, że do rozpracowania klasztoru dysponuje zaledwie dwoma informatorami („Łagodny” i „Woźnica”), którzy mają niewielki dostęp do mieszkańców klasztoru, zakonników i świeckich. Dodał, iż w klasztorze PUBP nie ma żadnej agencji⁶.

Nic więc dziwnego, że Urząd Bezpieczeństwa podejmował wysiłki zmierzające do jej zainstalowania. Udało się to w marcu 1960 r., kiedy zwerbowano do współpracy o. Krzysztofa od Dzieciątka Jezus (Stanisław Król), który przybrał pseudonimem „Stanisław”⁷. W lipcu tego roku kapituła prowincjalna wybrała go na przeora. Jako najważniejsza osoba w klasztorze czernieńskim, odpowiedzialna za jego stan materialny i duchowy, miał dostęp do wszystkich interesujących SB wiadomości. Prowadzący go oficer SB Henryk Król rozumiał znaczenie swego kontaktu i możliwości jego oddziaływania. Podkreślał, że TW „Stanisław” został pozyskany „na zasadzie lojalności, do współpracy chętny, spotkania odbywają się na L[okalu] K[ontaktowym], chociaż doniesień własnoręcznie nie pisze, jest cenną jednostką. Wynagradzany jest w formie prezentów i pieniędzy. Pozostaje na kontakcie tow. Króla. TW ps. »Stanisław«, przeor, pochodzenie społ[eczne] chłopskie, pozyskany do współpracy przez Wydz. III w Krakowie w miesiącu marcu 1960 r. Do współpracy chętny, często sam wywołuje spotkania. Jednostka cenna”⁸. Jeszcze przed oficjalnym objęciem urzędu przeora, co nastąpiło 18 lipca 1960 r., TW „Stanisław” 16 lipca raportował w doniesieniu agenturalnym odnośnie do klasztoru w Czernej po zmianach, które nastąpiły podczas kapituły prowincjalnej: „przeorem został o. Krzysztof Król, podprzeorem o. Kajetan Furmanik, młody, trzy lata temu wyświęcony, dobry przyjaciel przeora. Prokurator jeszcze niewybrany, ale prawdopodobnie będzie nim o. Julian Marchewka”⁹. Jerzy Furmanik¹⁰, czyli o. Kajetan od Najświętszego Serca Jezusa, pełniący zarazem obowiązki kronikarza klasztornego, wystawił nowemu przeorowi bardzo pochlebną opinię na początku rozpoczynającego się triennium, czyli jego kadencji

⁵ *Ibidem*, k. 386.

⁶ *Ibidem*, k. 387.

⁷ Urodził się 1 IV 1920 r., profesja zakonna 9 XI 1940 r., święcenia kapłańskie przyjął 4 VII 1948 r., zmarł 21 V 1994 r. (por. Archiwum Prowincji Karmelitów Bosych w Krakowie [dalej: APKB], Spis ojców i braci prowincji polskiej karmelitów bosych od czasu reformy czernieńskiej, oprac. E. Bielecki).

⁸ Cyt. za: J. Marecki, *Karmelici bosy w kręgu zainteresowań aparatu bezpieczeństwa PRL na terenie województwa krakowskiego w świetle zachowanych sprawozdań kierowanych do MBP i MSW w latach 1947–1970*, „Folia Historica Cracoviensia” 2004, nr 10, s. 273.

⁹ AIPN Kr, 08/167 DVD, t. 14, Sprawa obiektowa „Wspólnota” 1954–1971, Doniesienie agenturalne TW „Stanisława”, pozostającego na kontakcie ppor. Henryka Króla, 16 VII 1960 r., k. 280.

¹⁰ Urodził się 16 IV 1929 r., profesja zakonna 26 VII 1949 r., święcenia kapłańskie przyjął 14 VII 1957 r., zmarł 23 IV 1990 r. (por. APKB, Spis ojców i braci prowincji polskiej karmelitów bosych od czasu reformy czernieńskiej, oprac. E. Bielecki).

jako przeora. Podkreślił, że został przyjęty przez cały konwent z radością, odznacza się umiłowaniem obserwy¹¹ zakonnej oraz ludzką dobrocią i życzliwością¹².

Obszerną informację dotyczącą działalności duszpasterskiej klasztoru w Czernej TW „Stanisław” przekazał 27 maja 1961 r. por. Henrykowi Królowi. Spotkanie odbyło się w lokalu kontaktowym IX „Wawel”. TW „Stanisław” donosił, że w klasztorze prowadzi się katechezę dla piętnaściorga miejscowych dzieci – zajmował się tym sam przeor w porozumieniu z miejscowym proboszczem z Nowej Góry. Dzieci za udział w nauczaniu otrzymywały świadectwa dostarczane przez referat duszpasterski kurii archidiecezjalnej w Krakowie¹³. Zdaniem TW „Stanisława” za duszpasterstwo ministrantów w klasztorze (łącznie było ich wówczas pięćdziesięciu) odpowiadał o. Kasjan od Najświętszej Maryi Panny (Jerzy Dezor)¹⁴. „Stanisław” powiadomił, że klasztor nie płaci podatku nałożonego przez władze państwowe, podkreślając nieudolność sprawującego funkcję prokuratora (ekonoma) o. Juliusza od Jezusa Ukrzyżowanego (Józef Marchewka)¹⁵. SB interesowała również działalność domu rekolekcyjnego karmelitanek znajdującego się nieopodal klasztoru Karmelitów. Ojciec Cherubin od Najświętszej Maryi Panny (Stanisław Pikoń)¹⁶ w porozumieniu z kurią diecezjalną i prowincjałem organizował tam rekolekcje – w ostatnich rekolekcjach (1961), o których informował TW „Stanisław”, prowadzonych przez o. Mieczysława Marię od Ducha Świętego (Wincenty Woźniczka)¹⁷, wzięło udział dwadzieścia kobiet. Do następnego spotkania, które zaplanowano na 20 czerwca 1961 r., TW „Stanisław” miał dowiedzieć się o planowanych przez o. Pikonia terminach rekolekcji i przekazać te informacje na następnym spotkaniu oficerowi SB¹⁸.

Przeor z Czernej na początku lat sześćdziesiątych był głównym informatorem SB co do kierunków aktywności nie tylko swoich podwładnych i klasztoru, ale też polskiej prowincji karmelitów bosych. SB w wewnętrznych raportach na temat klasztoru pisała, że nie ma on żadnego zakładu ani przedsiębiorstwa, a utrzymuje się z pracy w gospodarstwie rolnym i ogrodowym oraz datków ludności na tacę i zamawiających msze. Stwierdziła, iż karmelici czernieńscy prowadzą działalność ideowo-wychowawczą wśród młodzieży przyjeżdżającej do klasztoru na rekolekcje i miejscowej ludności, a także nauki stanowe i rekolekcje w domu sióstr karmelitanek w Czernej. W ramach Wielkiej Nowenny, przy-

¹¹ Obserwa – zbiór zasad regulujących całokształt życia zakonnego, zwany regułą zakonną.

¹² Archiwum Klasztoru Karmelitów Bosych w Czernej (dalej: AKC), 6/1, Kronika klasztoru oo. karmelitów bosych w Czernej od roku 1954 do 1983, k. 114.

¹³ AIPN Kr, 08/167 DVD, t. 14, Sprawa obiektowa „Wspólnota” 1954–1971, Doniesienie agenturalne TW „Stanisława”, pozostającego na kontakcie por. Henryka Króla, 27 V 1961 r., k. 264.

¹⁴ Urodził się 24 XII 1932 r., profesja zakonna 18 IX 1951 r., święcenia kapłańskie przyjął 24 VI 1960 r. (por. APKB, Spis ojców i braci prowincji polskiej karmelitów bosych od czasu reformy czernieńskiej, oprac. E. Bielecki).

¹⁵ AIPN Kr, 08/167 DVD, t. 14, Sprawa obiektowa „Wspólnota” 1954–1971, Doniesienie agenturalne TW „Stanisława”, pozostającego na kontakcie por. Henryka Króla, 27 V 1961 r., k. 265.

¹⁶ Urodził się 29 VII 1921 r., profesja zakonna 13 VII 1938 r., święcenia kapłańskie przyjął 8 VII 1945 r. (APKB, Spis ojców i braci prowincji polskiej karmelitów bosych od czasu reformy czernieńskiej, oprac. E. Bielecki).

¹⁷ Urodził się 9 VII 1921 r., profesja zakonna 17 V 1945 r., święcenia kapłańskie przyjął 28 VI 1953 r., zmarł 27 VIII 1995 r. (por. AKC, *Księga zmarłych ojców i braci karmelitów bosych prowincji polskiej i prowincji krakowskiej pw. Ducha Świętego 1881–1998*, oprac. K. Furmanik, Kraków 1998, s. 285–287).

¹⁸ AIPN Kr, 08/167 DVD, t. 14, Sprawa obiektowa „Wspólnota” 1954–1971, Doniesienie agenturalne TW „Stanisława”, pozostającego na kontakcie por. Henryka Króla, 27 V 1961 r., k. 265.

gotowującej Kościół w Polsce, by właściwie przeżyć Millennium Chrztu, karmelici organizowali rekolekcje zamknięte oraz nauki stanowe trwające od trzech do sześciu dni dla danego stanu – dla lekarzy, pielęgniarek, nauczycieli oraz kobiet i dziewcząt. Przyjeżdżały na nie osoby z całego kraju. Oficerowie SB zwracali uwagę na trwający od lat konflikt między klasztorem a miejscową ludnością, którego źródłem były nieporozumienia na tle sprzedaży przez klasztor gruntu okolicznym chłopom¹⁹. Trudności z administrowaniem folwarkami klasztornymi (Siedlec, Żbik) po 1945 r. spowodowały, że przeor o. Bazyli od św. Anzelma (Stanisław Jabłoński) postanowił je sprzedać. Pieniądze miały być przeznaczone m.in. na rozbudowę klasztoru²⁰. Dzięki doniesieniom TW „Stanisława” bezpieka miała pełną wiedzę o bieżącej pracy duszpastersko-religijnej zakonników, stosunkach z miejscową ludnością i nastrojach wewnątrzklasztornych.

Szczególne zainteresowanie SB budził na początku lat sześćdziesiątych karmelita o. Marian od Najświętszego Serca Jezusa (Romuald Warakomski)²¹, bohater z okresu II wojny światowej, współtwórca Komórki Legalizacyjnej Sztabu Okręgu Wileńskiego Armii Krajowej, a po wojnie karmelita bosy, którego życie w większości upłynęło w czerneńskim klasztorze. Praktycznie do 1957 r. SB raczej się nim nie zajmowała (wstępując do zakonu, zniknął z pola widzenia UB, rozpracowywanego środowisko wileńskie). Zaczęto go rozpracowywać dopiero w 1957 r., gdy został przeorem w Krakowie. Do tego celu SB wykorzystwała agenturę, w tym TW „Stanisława”. Podejmowane przez SB działania przeciwko Warakomskiemu, osaczanie go, próba skompromitowania w środowisku, w którym żył, sprawiły, że 1 marca 1960 r. zgłosił się on do Prokuratury Powiatowej dla Miasta Krakowa i oznajmił, że w czasie II wojny światowej należał do AK i używał pseudonimu „Hilary”, w 1945 r. przyjechał do Polski, zamieszkał w Zielonce k. Warszawy pod zmienionym nazwiskiem Roman Wojnicz, a w 1947 r. wstąpił do zakonu karmelitów bosych w Czernej k. Krakowa²².

W późniejszym o kilka miesięcy (z 16 lipca 1960 r.) doniesieniu agenturalnym TW „Stanisław” informował o ewentualnym przejściu Warakomskiego z Krakowa, gdzie był przeorem, do klasztoru w Czernej: „O. Marian, dotychczasowy przeor, nie otrzymał żadnego stanowiska, proponowano go na podprzeora w Czernej [...]. Nie miał w głosowaniu nic do powiedzenia. Taka jakaś wroga atmosfera wytworzyła się wokół jego osoby, że aż dziwi. Prosił prowincjała, by go przeniósł gdzieś do cichego klasztoru, prawdopodobnie pójdzie do Czernej, bo tam chce iść. Powiedział prowincjałowi, że chce pędzić życie w spokoju i kontemplacji, jest zaszokowany wrogim stosunkiem ojców do siebie”²³. Po ujawnieniu się Romualda Warakomskiego SB przez swoich agentów,

¹⁹ J. Marecki, *Karmelici bosi...*, s. 274–275.

²⁰ AKC, 6, Kronika klasztoru oo. karmelitów bosych w Czernej 1938–1953, k. 393.

²¹ Urodził się 15 IX 1908 r., profesja zakonna 9 VI 1948 r., święcenia kapłańskie przyjął 28 VI 1953 r., zmarł 20 VI 1986 r. (por. APKB, Spis ojców i braci prowincji polskiej karmelitów bosych od czasu reformy czerneńskiej, oprac. E. Bielecki).

²² A. Kubajak, *Pod kontrolą Służby Bezpieczeństwa – lata powojenne* [w:] R. Warakomski, *Wileńskie dramaty w czasie wojny i w PRL. Komórka Legalizacyjna Sztabu Okręgu Wileńskiego Armii Krajowej w latach 1939–1947*, Krzeszowice 2006, s. 234.

²³ AIPN Kr, 08/167 DVD, t. 14, Sprawa obiektowa „Wspólnota” 1954–1971, Doniesienie agenturalne TW „Stanisława”, pozostającego na kontakcie ppor. Henryka Króla, 16 VII 1960 r., k. 282.

zwłaszcza TW „Sikorskiego”²⁴ i TW „Stanisława”, podejmowała kroki mające na celu odsunięcie go od działalności w zakonie, pozbawienie dobrego imienia, oczernienie wobec współbraci. Doświadczając tego, o. Marian wystosował prośbę do generała zakonu karmelitów w Rzymie, by zawiesił go w sprawowaniu obowiązków kapłańskich. Generał ją przyjął i udzielił takiej zgody na okres pięciu lat. Po otrzymaniu tej decyzji prowincjał karmelitów bosych o. Walerian od św. Teresy (Franciszek Ryszka) z dniem 1 stycznia 1962 r. przeniósł o. Mariana do klasztoru w Czernej, gdzie ten objął obowiązki furtiana²⁵. Zdaniem ks. Szymona Fedorowicza degradacja o. Mariana dokonana się przy czynnym udziale prowincjała. Ten wniosek można wysnuć z meldunku krakowskich struktur SB z 10 marca 1962 r. do warszawskiej centrali: „najważniejsze jednak w tym wszystkim jest to, że ojciec prowincjał [...] całkowicie zastosował się do naszych sugestii, a nawet zrobił daleko więcej, niż myśmy postulowali”²⁶. Nieco wcześniej TW „Stanisław” w doniesieniu do SB z 24 stycznia 1962 r. pisał, że Warakomski jest w środowisku klasztornym i wśród mieszkańców Czernej powszechnie uważany za wariata – wykonuje najcięższą pracę fizyczną, sprzęta, pracuje w ogrodzie i robi wszystko, co brat robić powinien. „Z tym że on pracuje o wiele więcej i dokładniej. Nie pokazuje tego po sobie, ale jest mocno załamany. Przy stole, na rekreacji siedzi z braćmi, głowa w objęciu dłoni, jak gdyby go bolała. Podobno nie może spać. Sam do przeora o tym nie mówi, ale już do przeora przychodzili inni zakonnicy, prosić dla niego o proszki na ból głowy i środki nasenne”²⁷.

O tym, że ten patriota i zakonnik został zniszczony psychicznie przy współudziale braci zakonnych, powiedział w kazaniu wygłoszonym podczas uroczystej mszy św. (odprawionej 6 czerwca 2013 r. w kościele Karmelitów Bosych w Krakowie przy ul. Rakowickiej 18 z okazji konferencji naukowej zorganizowanej dla upamiętnienia sześćdziesiątej rocznicy święceń o. Mariana) ówczesny prowincjał karmelitów bosych o. Andrzej od Krzyża (Andrzej Ruszała)²⁸. Jego zdaniem należy zestawić niewątpliwą wielkość Warakomskiego z małością tych, którzy zdradzili ideał kapłaństwa i życia zakonnego, idąc na współpracę ze złem²⁹.

Jako przeor TW „Stanisław” był głównym relatorem konfliktu, do którego doszło w 1963 r. między klaszturem w Czernej a parafią w pobliskich Paczółtowicach. Pod nieobecność proboszcza, który w 1963 r. przebywał czasowo w Stanach Zjednoczonych, obowiązki w parafii pełnili karmelicy czernieńscy. O swoich zastrzeżeniach do posługi

²⁴ Urodził się 24 V 1926 r., profesja zakonna 1 III 1946 r., święcenia kapłańskie przyjął 28 VI 1953 r., w 1967 r. wystąpił z zakonu (por. APKB, Spis ojców i braci prowincji polskiej karmelitów bosych od czasu reformy czerneńskiej, oprac. E. Bielecki).

²⁵ A. Kubajak, *Pod kontrolą Służby Bezpieczeństwa...*, s. 240–241.

²⁶ Sz. Fedorowicz, *Romuald Warakomski „Hilary” – sylwetka działacza Armii Krajowej i pracownika legalizacji Biura Paszportowego przy Komendzie AK w Wilnie – na podstawie zachowanych dokumentów w zasobie Instytutu Pamięci Narodowej [w:] Stanowiliśmy jedną walczącą rodzinę. W 60. rocznicę święceń kapłańskich poprzez sesję „Duchowieństwo w walce o Niepodległość”, Kraków 2013, s. 68–70.*

²⁷ AIPN Kr, 07/3684/1, Teczka personalna. Wojnicz, Warakomski Roman, Doniesienie agenturalne TW „Stanisława”, pozostającego na kontakcie ppor. Henryka Króla, z 24 I 1962 r., k. 92–93.

²⁸ Urodził się 3 X 1961 r., profesja zakonna 15 VIII 1988 r., święcenia kapłańskie przyjął 21 V 1994 r. (por. APKB, Spis ojców i braci prowincji polskiej karmelitów bosych od czasu reformy czerneńskiej, oprac. E. Bielecki).

²⁹ A. Ruszała, *Kazanie na uroczystej Mszy św. w intencji o. Mariana (Romualda Warakomskiego) oraz żołnierzy Polskiego Państwa Podziemnego w Krakowie-Sródmieściu [w:] Stanowiliśmy jedną...*, s. 21–26.

duszpasterskiej tego kapłana informowali kurię archidiecezjalną w Krakowie. Kiedy zrodził się pomysł, by przenieść go do innej parafii, SB podjęła działania „w kierunku wykozystania zaistniałego konfliktu dla utworzenia niez[ależnej] par[afii]. Cel ten nie został jednak osiągnięty z uwagi na to, że zarządzenie kurii dotyczące przeniesienia ks. Króla zostało cofnięte, a ponadto on sam nie wyrażał chęci na podjęcie działalności zmierzającej do utworzenia niezależnej parafii”³⁰.

Trzeba podkreślić, że TW „Stanisław” szczegółowo informował o działalności karmelitów w polskiej prowincji, przekazywał dane z kapituł prowincjalnych, składy osobowe klasztorów, a nawet swoje refleksje na temat stanu liczbowego karmelitów w Polsce i nowych powołań. Wiadomości te przedstawiał Henrykowi Królowi. W rozmowie 14 maja 1963 r. stwierdził, że w 1963 r. w Krakowie przebywało dziesięciu kleryków, jego zdaniem nie była to liczba duża i kwestia powołań nie przedstawiała się najlepiej. „Wszystkich zaś karmelitów bosych w Polsce jest 204 lub 202, o czym mówiono podczas wyborów w maju 1963 r.”³¹ Jednym z zadań TW „Stanisława” było pobranie próbek z maszyn do pisania znajdujących się w krakowskim klasztorze Karmelitów. Było to trudne, o czym TW powiadomił funkcjonariusza prowadzącego w czasie spotkania 14 sierpnia 1963 r. Podkreślił, że maszyn znajduje się tam wiele, ok. pięciu ma wydawnictwo karmelitańskie, poza tym kilka stoi w celach zakonników. TW podkreślił, że biorąc próbki, może łatwo zwrócić na siebie uwagę i wzbudzić podejrzenie³². Gorliwie przekazując informacje, dbał zarazem o dobrą reputację w zakonie. Opisane zadania miał wykonać, będąc już (od lata 1963 r., po skończeniu kadencji przeorskiej w Czernej) ekonomem w klasztorze w Krakowie.

Dużą aktywnością we współpracy ze SB wykazywał się o. Czesław od św. Józefa (Kazimierz Basiura), kolega z rocznika święceń o. Mariana, używający pseudonimu „Sikorski”. Zwerbowany w 1958 r. do rozpracowania Warakomskiego, już w pierwszym doniesieniu agenturalnym z 28 stycznia 1958 r. napisał, że Wojnicz „to prawdopodobnie wysoka szyszka z AK wileńskiego. [...] Jeśli chodzi o polityczną stronę zachowania się Wojnicza, to jest on zdecydowanym wrogiem Polski Ludowej, a Związku Radzieckiego w szczególności”³³. Także jego oficerem prowadzącym był Henryk Król.

Wraz z odejściem z Czernej TW „Stanisława” zmniejszyła się liczba doniesień agenturalnych w ramach sprawy obiektowej „Wspólnota”. TW „Sikorski”, poza informacjami na temat o. Warakomskiego, koncentrował się na kwestiach dotyczących kształcenia i wychowania przyszłych kandydatów do zakonu w wadowickim niższym seminarium duchownym. O dobrym funkcjonowaniu agentury w zakonie karmelitów bosych napisał w meldunku z 21 grudnia 1964 r. zastępca naczelnika Wydziału IV Komendy Wojewódzkiej Milicji w Krakowie. Przygotował go na podstawie doniesień TW „Sikorskiego” potwierdzonych przez TW „Stanisława”. Funkcjonariusz informował władze centralne w Warszawie, że 25 października 1964 r. w Wadowicach spotkali się

³⁰ J. Marecki, *Karmelici bosi...*, s. 276–277.

³¹ AIPN Kr, 08/167 DVD, t. 14, Sprawa obiektowa „Wspólnota” 1954–1971, Doniesienie agenturalne TW „Stanisława”, pozostającego na kontakcie por. Henryka Króla, 14 V 1963 r., k. 228.

³² *Ibidem*, Doniesienie agenturalne TW „Stanisława”, pozostającego na kontakcie por. Henryka Króla, 14 VIII 1963 r., k. 224.

³³ *Ibidem*, 07/3684/DVD, t. 2, Wojnicz Warakomski Roman, Doniesienie TW „Sikorskiego”, 28 I 1958 r., k. 70.

wszyscy przeorowie klasztorów karmelitańskich w Polsce. Prowincjał o. Walerian od św. Teresy przekazał wszystkim obecnym, że władze państwowe orientują się bardzo dobrze w stosunkach panujących w zakonie, wiele informacji z zakonu i klasztorów trafia do funkcjonariuszy SB, a „urzędnicy państwowi zaskakują w rozmowach [...] znajomością spraw zakonnych, o których on czasem nie wie”³⁴. W ostatnim doniesieniu agenturalnym, z 29 marca 1967 r., TW „Sikorski” (który odszedł z zakonu) nakreślił obraz, który warto przytoczyć: „karmelita bosy niewiele różni się od zakonnika średniowiecznego, ściślej mówiąc, obowiązują go te same przepisy, konstytucje co w średniowieczu. [...] Nie wolno zakonnikom spożywać mięsa w żadnej postaci, a jeśli to czynią, to tylko po kryjomu. [...] Nieoficjalnie jednak u większości ojców można znaleźć schowaną w celi wódkę, kiełbasę i inne artykuły delikatesowe [...]. Imieniny czy inne uroczystości osobiste sprowadzają się do życzeń. Główna jednak ich część odbywa się wieczór w gronie najbliższych, w celi zainteresowanego, w tajemnicy przed pozostałymi. Palenie jest zakazane, lecz zakonnicy skrycie palą. Zakazane jest korzystanie z radia i telewizji, lecz zakonnicy posiadają odbiorniki tranzystorowe [...]. Tak więc współczesny zakonnik, karmelita bosy, prowadzi podwójny tryb życia – oficjalny, zgodny z regułą, i nieoficjalny, zakonspirowany, w którym ulega pokusom świata współczesnego i wchodzi w kolizję z normami zakonnymi. Dotyczy to każdego zakonnika w mniejszym czy większym stopniu i z chwilą ujawnienia naruszenia tych norm każdy z tego powodu ma nieprzyjemności”³⁵.

Na koniec należy zaznaczyć, że zainteresowanie klasztorem było efektem polityki władz komunistycznych wobec zakonów³⁶. W tekście skoncentrowano się na klasztorze w Czernej i Romualdzie Warakomskim, którego dotyczyła znaczna część donosów. Korzystając z siatki agenturalnej, funkcjonariusze SB zbierali materiały na temat struktury organizacyjnej klasztoru i zakonu, zmian personalnych, nastrojów wewnątrzzakonnych i działań duszpasterskich. By zdyscyplinować agentów do przekazywania rzetelnych danych, ich informacje weryfikowali za pomocą doniesień innego agenta. Dzięki temu zdobyte wiadomości odznaczały się dużą wiarygodnością. Osobiste frustracje, ambicje, niezadowolenie z życia zakonnego były często przyczyną podjęcia współpracy. Zresztą niektórzy agenci, np. TW „Sikorski”, opuścili później szereg zakonne – możliwe, że z powodu konfliktu sumienia, świadomości krzywdy wyrządzanej zakonowi i współbraciom. Doniesienia dawały SB dokładny obraz bieżącej aktywności zakonników czarnieńskich, ich planów na przyszłość, udziału w życiu Kościoła polskiego i powszechnego, a także stosunków zewnętrznych i konfliktów.

³⁴ *Ibidem*, 08/167 DVD, t. 14, Sprawa obiektowa „Wspólnota” 1954–1971, Meldunek zastępcy naczelnika Wydziału IV Komendy Wojewódzkiej Milicji w Krakowie do naczelnika Wydziału I Departamentu IV Ministerstwa Spraw Wewnętrznych w Warszawie, 21 XII 1964 r., k. 190.

³⁵ *Ibidem*, Doniesienie agenturalne TW „Sikorskiego”, 29 III 1967 r., k. 110–111. Tak surowa i nieobiektywna ocena była wynikiem wielkich osobistych frustracji, zawiedzionych nadziei i zapewne chęci usprawiedliwienia siebie przed wystąpieniem z zakonu.

³⁶ Na temat polityki władz komunistycznych wobec zakonów po 1945 r. por. R. Łatka, J. Marecki, *Kościół katolicki w Polsce rządzonej przez komunistów*, Warszawa 2017; D. Zamiatała, *Zakony męskie w polityce władz komunistycznych w Polsce w latach 1945–1989*, t. 1: *Problematyka organizacyjno-personalna*, Łomianki 2011; J. Marecki, *Zakony pod presją bezpieki. Aparat bezpieczeństwa wobec wspólnot zakonnych na terenie województwa krakowskiego 1944–1975*, Kraków 2009.

Mając tę wiedzę, SB sterowała procesami wewnątrzklasztornymi i zakonnymi, o czym najwyraźniej świadczy fakt, że rękom współbraci oczerniono i psychicznie zniszczono Romualda Warakomskiego.

BIBLIOGRAFIA

ŹRÓDŁA

Źródła archiwalne

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie

Archiwum IPN Oddział w Krakowie

Archiwum Klasztoru Karmelitów Bosych w Czernej

Kronika klasztoru oo. karmelitów bosych w Czernej od roku 1954 do roku 1983

Księga zmarłych ojców i braci karmelitów bosych prowincji polskiej i prowincji krakowskiej pw. Ducha Świętego 1881–1998, oprac. K. Furmanik, Kraków 1998

Archiwum Prowincji Karmelitów Bosych w Krakowie

Spis ojców i braci prowincji polskiej karmelitów bosych od czasu reformy czerneńskiej, oprac. E. Bielecki

OPRACOWANIA

Fedorowicz Sz., *Romuald Warakomski „Hilary” – sylwetka działacza Armii Krajowej i pracownika legalizacji Biura Paszportowego przy Komendzie AK w Wilnie – na podstawie zachowanych dokumentów w zasobie Instytutu Pamięci Narodowej [w:] Stanowiliśmy jedną walczącą rodzinę. W 60. rocznicę święceń kapłańskich poprzez sesję „Duchowieństwo w walce o Niepodległą”, Kraków 2013.*

Graczyk W., Marszalska J.M., *Klasztor karmelitów bosych w Czernej od pierwszej połowy XVII do końca XIX wieku. Dzieje – kultura – ludzie*, Kraków 2014.

Kubajak A., *Pod kontrolą Służby Bezpieczeństwa – lata powojenne [w:] R. Warakomski, Wileńskie dramaty w czasie wojny i w PRL. Komórka Legalizacyjna Sztabu Okręgu Wileńskiego Armii Krajowej w latach 1939–1947*, Krzeszowice 2006.

Łatka R., Marecki J., *Kościół katolicki w Polsce rządzonej przez komunistów*, Warszawa 2017.

Marecki J., *Karmelici boski w kręgu zainteresowań aparatu bezpieczeństwa PRL na terenie województwa krakowskiego w świetle zachowanych sprawozdań kierowanych do MBP i MSW w latach 1947–1970*, „Folia Historica Cracoviensia” 2004, nr 10.

Marecki J., *Zakony pod presją bezpieki. Aparat bezpieczeństwa wobec wspólnot zakonnych na terenie województwa krakowskiego 1944–1975*, Kraków 2009.

Ruszała A., *Kazanie na uroczystej Mszy św. w intencji o. Mariana (Romualda Warakomskiego) oraz żołnierzy Polskiego Państwa Podziemnego w Krakowie-Śródmieściu*, [w:] *Stanowiliśmy jedną walczącą rodzinę. W 60. rocznicę święceń kapłańskich poprzez sesję „Duchowieństwo w walce o Niepodległość”*, Kraków 2013.

Zamiatała D., *Zakony męskie w polityce władz komunistycznych w Polsce w latach 1945–1989*, t. 1: *Problematyka organizacyjno-personalna*, Łomianki 2011.

Klasztor Karmelitów Bosych w Czernej w świetle sprawy obiektowej „Wspólnota” (1954–1971)

Sprawa obiektowa „Wspólnota”, mająca na celu rozpracowanie zakonu karmelitów bosych w Polsce, była prowadzona w latach 1954–1971. Korzystając z siatki agenturalnej, funkcjonariusze SB zbierali materiały dotyczące struktury organizacyjnej klasztoru i zakonu, zmian personalnych, nastrojów wewnątrzzakonnych i działań duszpasterskich. By zdyscyplinować agentów do przekazywania rzetelnych danych, ich informacje weryfikowali za pomocą doniesień innego agenta. Dzięki temu zdobyte wiadomości odznaczały się dużą wiarygodnością. Osobiste frustracje, ambicje, niezadowolenie z życia zakonnego były często powodem podjęcia współpracy. Na temat klasztoru Karmelitów w Czernej w omawianym czasie najwięcej informacji pochodzi od TW „Stanisława” i TW „Sikorskiego”. Składane przez TW doniesienia dawały SB precyzyjny obraz bieżącej aktywności zakonników czernieńskich, ich planów na przyszłość, udziału w życiu Kościoła polskiego i powszechnego, a także stosunków zewnętrznych i konfliktów. Mając tę wiedzę, SB sterowała procesami wewnątrzklasztornymi i zakonnymi, o czym najwyraźniej świadczy fakt, że rękoma współbraci oczerniono i psychicznie zniszczono Romualda Warakomskiego.

SŁOWA KLUCZOWE

karmelici, klasztor, Czerna, Służba Bezpieczeństwa, Romuald Warakomski

Monastery of the Discalced Carmelites in Czerna in Light of the “Wspólnota” Object Case File (1954–1971)

The object case file on “Wspólnota” was kept from 1954–1971. Its purpose was to infiltrate the Order of Discalced Carmelites in Poland. Using a network of agents, officers of the Security Service (SB) gathered materials on the organisational structure of the monastery and the order, on changes in personnel, the mood within the order and its pastoral activities. In order to discipline agents to provide reliable information, what one agent sent in was verified by another agent. In this way, the information collected

featured a high level of credibility. Personal frustrations, ambition or dissatisfaction with monastic life were frequent reasons for people to collaborate. In the period under discussion, most of the information on the Carmelite monastery in Czerna stems from secret collaborators (TW) 'Stanisław' and 'Sikorski'. The reports compiled by TWs gave the SB a precise picture of the ongoing activities of the monks in Czerna, their plans for the future, the part they played in the life of the Church in Poland and worldwide, and their external relations and conflicts. Armed with this knowledge, the Security Service steered processes within the monastery and the order, as clearly attested to by the fact that Romuald Warakowski was slandered and mentally destroyed by the brothers.

KEYWORDS

Carmelites, monastery, Czerna, Security Services, Romuald Warakowski

WALDEMAR GRACZYK – profesor nauk humanistycznych, dziekan Wydziału Nauk Historycznych Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, historyk. Prowadzi badania nad dziejami Mazowsza, polskim monastycyzmem i historią książki. Jest autorem kilkuset artykułów naukowych i popularnonaukowych oraz autorem lub współautorem czternastu książek, m.in. *Paweł Giżycki, biskup płocki (1439–1463)* (Płock 1999); *Stanisław Łubieński, pasterz, polityk i pisarz (1584–1640)* (Kraków–Tyniec 2005); *Opaci i przeorzy klasztoru oo. cystersów w Szczyrzycu od XIII do XX wieku* (Kraków–Tyniec 2006); *Księgozbiór klasztoru-eremu karmelitów bosych w Czernej od XVII do końca XIX wieku. Studium z dziejów kultury intelektualnej i duchowej* (Kraków 2011); *Klasztor karmelitów bosych w Czernej od pierwszej połowy XVII do końca XIX wieku* (Kraków 2014). Jest członkiem Polskiego Towarzystwa Historycznego; na kadencję 2015–2018 został wybrany na członka Komitetu Nauk Historycznych PAN; od 2012 r. sprawuje funkcję redaktora naczelnego czasopisma historycznego „Saeculum Christianum”.

WALDEMAR GRACZYK – historian, professor of humanities and dean of the Faculty of History at Cardinal Stefan Wyszyński University in Warsaw. He conducts research on the history of Mazovia, Polish monasticism and the history of books. He is the author of several hundred academic and popular science articles, and author or co-author of fourteen books, including *Paweł Giżycki, biskup płocki (1439–1463)* [Paweł Giżycki, Bishop of Płock (1439–1463)] (Płock 1999); *Stanisław Łubieński, pasterz, polityk i pisarz (1584–1640)* [Stanisław Łubieński, Pastor, Politician and Writer] (Cracow–Tyniec 2005); *Opaci i przeorzy klasztoru oo. cystersów w Szczyrzycu od XIII do XX wieku* [Abbots and Priors of the Cistercian Monastery in Szczyrzyc from the 13th to the 20th Centuries] (Cracow–Tyniec 2006); *Księgozbiór klasztoru-eremu karmelitów bosych w Czernej od XVII do końca XIX wieku. Studium z dziejów kultury intelektualnej i duchowej* [Book Collection of the Monastery-Hermitage of the Discalced Carmelites in Czerna from the 17th to the End of the 19th Centuries] (Cracow 2011); *Klasztor karmelitów bosych w Czernej od pierwszej połowy XVII do końca XIX wieku* [The Monastery of the Discalced Carmelites in Czerna from the First Half of the 17th Century to the End of the 19th Century] (Cracow 2014). He is the member of the Polish Historical Society and during 2015–2018 he has been selected as a member of the Historical Committee of the Polish Academy of Science; since 2012 he has served as editor-in-chief of the historical periodical *Saeculum Christianum*.

JOLANTA M. MARSZALSKA – profesor nauk humanistycznych, pracuje w Instytucie Historii na Wydziale Nauk Historycznych Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, historyk. Prowadzi badania nad staropolską kulturą piśmiennictwa, monastycyzmem, księgozbiorami klasztorными: benedyktynów, cystersów, bernardynów i karmelitów bosych, historycznymi księgozbiorami diecezji tarnowskiej i płockiej oraz księgozbiorami i dziejami rodów magnackich: Sanguszków i Konopków. Jest autorką kilkuset artykułów naukowych i popularnonaukowych oraz autorem lub współautorem czternastu książek, w tym: *Katalog inkunabułów Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego w Tarnowie* (Tarnów–Kraków 1997); *Biblioteka i archiwum Sanguszków* (Tarnów 2000); *Opaci i przeorzy klasztoru oo. cystersów w Szczyrzycu od XIII do XX wieku* (Kraków–Tyniec 2006); *Biblioteka opactwa cystersów w Szczyrzycu do końca XIX stulecia. Dziedzictwo wieków* (Tarnów 2007); *Opactwo cystersów w Szczyrzycu od XIII do końca XX wieku. Dzieje – Gospodarka – Kultura* (Kraków 2011); *Testamenty książąt Lubartowiczów-Sanguszków. Wybór tekstów źródłowych z lat 1750–1875* (Kraków 2011); *Klasztor karmelitów bosych w Czernej od pierwszej połowy XVII do końca XIX wieku* (Kraków 2014); *Zespoły proveniencyjne zasobu inkunabułów i starych druków Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego w Tarnowie. Właściciele – użytkownicy – bibliofile* (Warszawa 2017). Należy do Polskiego Towarzystwa Historycznego, Zespołu Badań nad Kulturą Cystersów w Polsce, Komisji Historii i Architektury Sakralnej i Polskiego Komitetu Narodowego Międzynarodowej Rady Ochrony Zabytków przy UNESCO.

JOLANTA M. MARSZALSKA – professor of humanities in the Historical Institute of the Faculty of History at Cardinal Stefan Wyszyński University in Warsaw, historian. She conducts research on the culture of Old Polish writing, monasticism, and the book collections of Benedictine, Cistercian, Bernardine and Discalced Carmelite monasteries, on historical book collections in the dioceses of Tarnów and Płock, and the book collections of the magnate families of the Sanguszkos and Konopkas. She is the author of several hundred academic and popular science articles, and the author or co-author of fourteen books, including *Katalog inkunabułów Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego w Tarnowie* [Catalogue of Incunabula of the Library of the Higher Seminary in Tarnów] (Tarnów–Cracow 1997); *Biblioteka i archiwum Sanguszków* [The Sanguszko Library and Archive] (Tarnów 2000); *Opaci i przeorzy klasztoru oo. cystersów w Szczyrzycu od XIII do XX wieku* [Abbots and Priors of the Cistercian Monastery in Szczyrzyc from the 13th to the 20th Centuries] (Cracow–Tyniec 2006); *Biblioteka cystersów w Szczyrzycu do końca XIX stulecia. Dziedzictwo wieków* [The Library of the Cistercian Abbey in Szczyrzyc to the End of the 19th Century] (Tarnów 2007); *Opactwo cystersów w Szczyrzycu od XIII do końca XX wieku. Dzieje – Gospodarka – Kultura* [The Cistercian Abbey in Szczyrzyc from the 13th to the 20th Centuries. History – Economy – Culture] (Cracow 2011); *Testamenty książąt Lubartowiczów-Sanguszków. Wybór tekstów źródłowych z lat 1750–1875* [Testaments of the Lubartowicz and Sanguszko Princes. Selected Source Texts 1750–1875] (Cracow 2011); *Klasztor karmelitów bosych w Czernej od pierwszej połowy XVII do końca XIX wieku* [The Monastery of the Discalced Carmelites in Czerna from the First Half of the 17th Century to the End of the 19th Century] (Cracow 2014); *Zespoły proveniencyjne zasobu inkunabułów i starych druków Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego w Tarnowie. Właściciele – użytkownicy – bibliofile* [Provenance of the Incunabula and Old Prints of the Library of the Higher Spiritual Seminary in Tarnów. Owners – Users – Bibliophiles] (Warsaw 2017). She is a member of the Polish Historical Society, the Research Team on Cistercian Culture in Poland, the Commission on Sacral Architecture, and the Polish National Committee of the International Council for the Protection of Monuments at UNESCO.